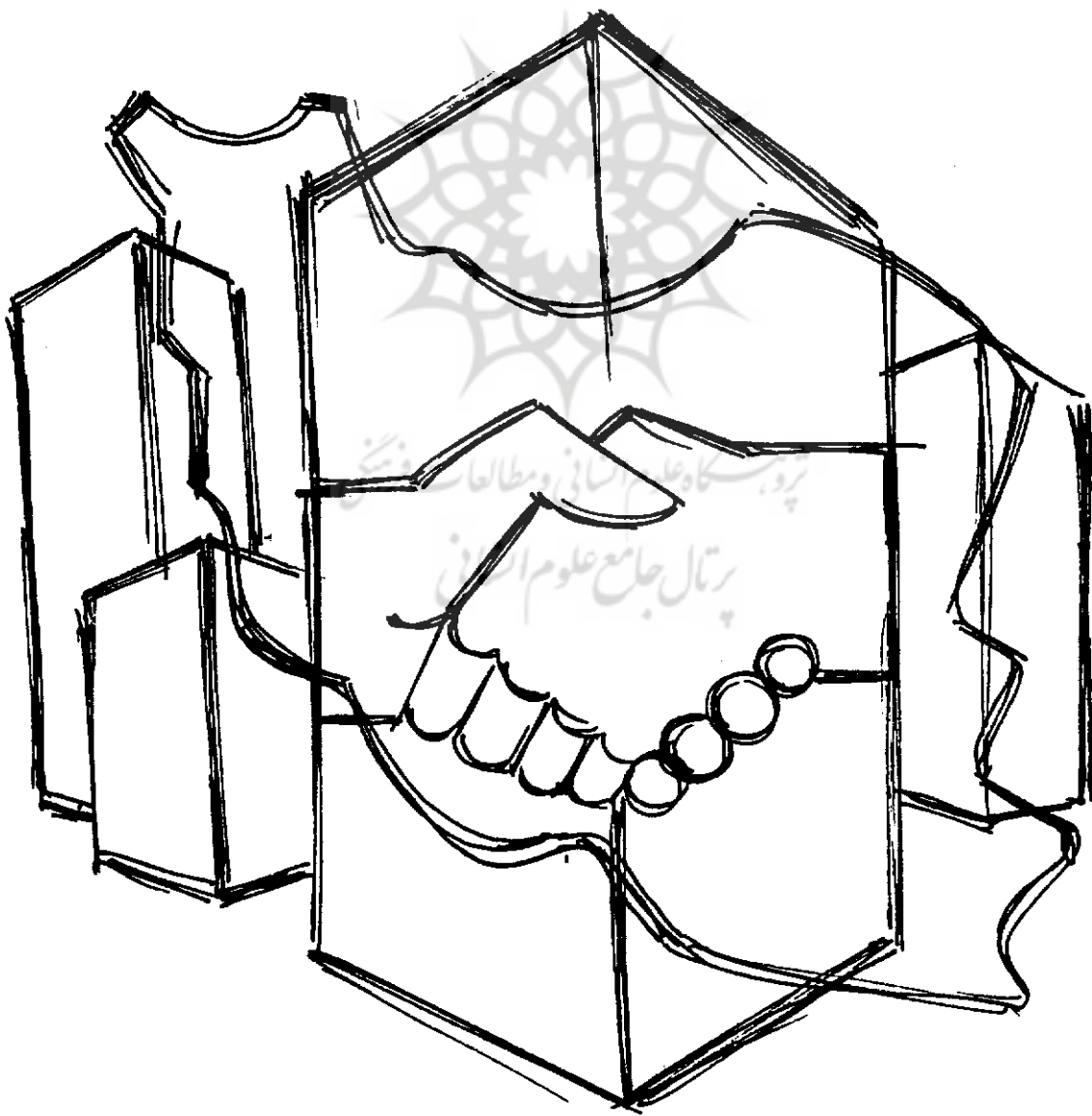

شایستگی‌های فرهنگ تعاون - ۶

تعاونیهای سازمان یافته در ایران
نهادهای شاخص جامعه مدنی

دکتر میرهادی زاده

اشاره:

در شماره‌های پیشین، چشم‌اندازهایی از نهاد مردمی تعاون در جامعه آزاد به روش توصیفی و بعضاً تحقیقی و مقایسه‌ای در کلیات بررسی شد: تعاریفی از ابعاد تعاون، علتها و موجبات گرایش به همزیستی‌های خود جوش یا طبیعی و همچنین مشارکتهای سازمان یافته به عمل آمد. مشکلات آزادی اقتصادی استمرار بر فرضیه‌های قرن نوزدهم میلادی و اقتصاددانان تعاونی معرفی گردید. سپس تحلیلی از ابتکارات هدفمند اقتصادی در بخش تعاون و مزیت آن برابتکارات بخش خصوصی با توجه به تجربه‌های تعاونی بیان شد. در این راستا حدود خطرپذیری سرمایه در امور تجارتي در بخش تعاون ارزیابی گردید. آن‌گاه دورنمایی از مناسبات ارزشی از نظر اشتغال مولد توسعه فن‌آوری و صنعتی شدن و ضرورت‌های بهبود اقتصاد نسل آینده، رفاه خانواده‌های عضو تعاون، ترسیم، و براین واقعیت تأکید شد که تعاون می‌تواند حتی در بدترین شرایط اقتصادی، پاسخگوی نیازهای ملی باشد. در پنجمین شماره مجله به تشریح همزیستی‌های منطقه‌ای درون و برون مرزی پرداخته شد و لزوم برخورداری از برخی تجربیات در رشته بیمه تعاونی و بانکداری تعاونی از طریق اتحادیه بین‌المللی تعاون یادآوری گردید. اینک بجاست که شکل‌های سازمان یافته تعاون در بخش‌های عمده اقتصادی از قبیل کشاورزی، صنعتی و معدنی و خدمات بررسی شود. وبه عنوان نتیجه‌گیری از کل تجرید و تحلیل‌ها، مسئولیت‌های پیش رو در جامعه مدنی یادآوری گردد. این بررسیها با تأکید بر اقتصاد و فرهنگ تعاون در ایران صورت گرفته و ادامه می‌یابد و با بررسی محدود تطبیقی، بذل مساعی می‌شود که راهکارهای شکوفایی تعاون برای توسعه ارزشها به میان آید.

۱. تعاون در کشاورزی ایران و یک بررسی تطبیقی

قلمرو کشاورزی ایران، پس از گذشت قرنهای طولانی، هنوز هم مشخصه‌های زندگانی دهقانان کشور ما را در همیاریهای قومی و طبیعی خود حفظ کرده است. این همیاریها بین کشاورزان و روستائینان یک و یا چند روستای همجوار در تسطیح و آماده کردن زمین، زهکشی و آبیاری درو و خرم‌کوبی غلات، برداشت و انبار کردن محصولات زراعتی، باغداری، دامداری و مبادلات وجود دارد. سکونت‌گاهها، ابزار کار عمدتاً سنتی است و مایه‌های اصلی آداب و سنتهای قومی و قبیله‌ای دیرینه‌ای را نشان می‌دهند. در نیم قرن اخیر، هر چند که برخی این فرهنگ اصیل جوامع دهقانی خاصه پس از اجرای قوانین اصلاحات ارضی در سال ۱۳۲۰، از میان رفته و نیاز به بازسازی و

استفاده از آنها در امور تولید و بهره‌برداری از زمین و دام احساس شده است.

تعاون در کشاورزی ایران به صورتی که امروزه وجود دارد، الگوهای قبلی اروپایی است، که زیر عنوان تعاون روستایی، از قوانین فرانسه اقتباس شده و وظیفه اولیه آن ایجاد شرکتهای تعاونی چندمنظوره کشاورزی بود. ولی در عمل به تعاونیهای تک منظوره تبدیل شده‌اند، تا اعتبارات کشاورزی را در تشکلهای تعاونی، توزیع نموده و رابطه دولت، کشاورزان را عمدتاً «به قصد خرید انواع غلات» همواره حفظ نمایند. به همین مناسبت از بدو شروع برنامه اصلاحات ارضی، سازمان مرکزی تعاون روستایی نیز که نهادی دولتی است، تأسیس شده که بر عملیات شرکتهای و اتحادیه‌های هر استان دکتر میر هادی زاده

نظارت کند، ولی این نظارتها عملاً به دخالت در امر مدیریت و عزل و نصب مدیران تعاونیها انجامیده است.

۱-۱. کیفیت مدیریت‌های تعاونی در فرانسه و انگلیس

بررسی کیفیت تشکیل و مدیریت شرکتهای تعاونی در اروپا به ویژه فرانسه و انگلیس نشان می‌دهد که تشکیل تعاونیهای کشاورزی، هیچگاه بدون مطالعه شرایط ضروری و زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی این گونه تشکلهای صورت نگرفته یعنی اقتصاد سیاسی و طرح‌ریزی‌های دولتی و اداری را از خود جدا کرده است. کمکهای فنی و مالی دولت هنگامی شروع می‌شد که برنامه کار و توجیه اقتصادی عملیات شرکت به تصویب کنش‌شناسان ذی‌صلاح فنی اقتصادی رسیده باشد، و در این صورت دولت‌ها به

حکم ارشاد و نظارت (نظام اقتصاد ارشادی) صلاحیت بازرسی و دخالت در امور مدیریت را به دست می‌آوردند. مرز این مداخله «اصلاح و توسعه» بوده است و عزل و نصبهای سیاسی و خدای ناخواسته تبانی و دولتی کردن طرحها و موجودیها. حمایت از تعاونیهای کشاورزی نیز معافیتهای مالیاتی نبوده و بلکه بر حسب طرحها و پروژهها، ضریبهایی برای کمک مشخص گردیده و در قانون تعاون منظور شده است، که امروزه در بازار مشترک تعرفه حمایتی نامیده می‌شود. این تعرفه‌ها بسیار متنوع و قابل توجه است.

در وضع موجود شرکتهای تعاونی تولید کشاورزی فرانسه، تعهداتی در قبال هزینه‌های حمایتی دولت به شرح زیر بر عهده دارند.^۱

الف: استفاده از مواد و کالاهای تولیدی داخل کشور - در بالاترین حد امکانات)
ب: استفاده از مناقصه‌های داخلی و خارجی برای خرید لوازم و نصب تأسیسات.

ج: حفظ و نگهداری و مراقبت از تأسیسات اهدایی دولت تا پایان دوره عمر بهره‌برداری.

د: تعیین مدت وام بر حسب هدف و موضوع طرحها و همچنین ضرایب آن.

ه: ایجاد اتحادیه و صندوق تعاون کشاورزی منطقه‌ای و اتاق بازرگانی.

حال اگر تشکلهای تعاونی کشاورزی انگلستان را در گستره سازمان اقتصادی کشور مزبور بررسی کنیم، مشاهده می‌شود که این تعاونیها در زیر مجموعه تعاونی تولید قرار گرفته‌اند و بیمه تعاونیهای تولیدی نیز به نحوی در جهت کنترل طبقه کارگر است و هر چند که از لحاظ ماهیت عملکردها، مقررات و قانون اساسی ویژگیهای خود را داشته باشند، تابع قانون تعاونیهای صنعتی و تهیه و توزیع و تولید خواهند بود. به موجب این قانون تعداد زیادی اتحادیه‌های تعاونی مصرف و تولید تشکیل شده و با گذشته ایام زنجیره حقوقی روابط بسیار نزدیکی بین تعاونیهای کشاورزی و تعاونیهای

مصرف به وجود آمده است. دیدگاه اصلی در این نظام چنین است که چون یک تولیدکننده، مصرف کننده هم هست و لذا از تعاون در کشاورزی چهره متفاوتی ندارد: **هدف اقتصادی و اجتماعی تعاونیهای کشاورزی انگلیس در دو مورد: خرید انبوه نیازمندیها به قیمت ارزانی و فروش انبوه تولیدات از طریق حذف واسطه‌گری و سود دلالی است.** این باور اقتصادی به فرهنگ تعاونی تبدیل شده است. از این رو **تعاونیهای گوناگون تولید کشاورزی مانند سایر تعاونیهای صنعتی و خدماتی به واحدهای تخصصی تهیه و توزیع و تولید کالاها برای شرکتهای تعاونی مصرف به شمار آمده‌اند و ادامه حیات آنها بستگی به کارکرد خوب فروشگاههای تعاونی مصرف دارد.** با این همه چون سازمان اقتصادی کشور تحت تأثیر کارفرمایان بزرگ (سرمایه سالارها) و تعداد بسیار زیاد شرکتهای بازرگانی فراملیتی است، میزان تعاونیهای کشاورزی همواره بازمینه‌سازی و سرمایه‌گذاری تعاونیهای مصرف می‌توانند به کار خود ادامه دهند و قلمرو آنها در چارچوب از پیش تعیین شده‌ای که نسبت به سایر کشورها محدودتر است فعالیت می‌نمایند. این سیاستگزاری کشوری است و اجرای آن در هر رشته تعاونی نیز نظارت می‌شود.^۲

۲-۱. انواع و جهت‌گیری تعاون کشاورزی در ایران

بنابر تعریف، کلیه تعاونیهایی که با استفاده از سرمایه، نیروی کار، مهارت و تخصص اعضای تعاونی، کلیه امور مربوط به تولید و توزیع محصولات متنوع کشاورزی را بر عهده دارند و در زمینه‌های زراعت، باغداری، جنگل و مرتع‌داری، پرورش کرم ابریشم، زنبورداری، دامداری و دامپروری، مرغداری، پرورش ماهی، صیادی و شیلات و پرورش طیور فعالیت می‌نمایند، تعاونی کشاورزی نامیده می‌شوند.

برابر گزارش مرکز آمار ایران (سالنامه ۱۳۷۲) مشخصات شرکتهای تعاونی بخش

کشاورزی کشور در پایان سال ۱۳۷۴ به شرح زیر بوده است:

الف: تعداد ۲۹۹۱ شرکت تعاونی روستایی با ۴ میلیون و ۳۳۹ هزار نفر عضو ثبت شده فعال محدود بوده‌اند. این تعاونیها زیر نظارت سازمان تعاون روستایی وابسته به وزارت کشاورزی است و دارای ۲۱۴ اتحادیه تعاونی می‌باشند. هر یک از شرکتهای تعاونی روستایی نیز اقدام به تأسیس انواع شرکتهای تعاونی کشاورزی در رشته‌های مختلف تولید نموده‌اند که تعداد آنها ۱۴۶۲ واحد با ۸۳۴۳۱۴ عضو و ۵۷ میلیارد و ۱۲۵ میلیون ریال سرمایه بوده‌است. این توضیح ضروری است که علاوه بر این‌ها بعد از انقلاب اسلامی تعداد زیادی واحدهای خانواری مشاع از طریق هیئتهای واگذاری زمین برای خانوارهای کشاورز تشکیل شده است که گروهی منحل شده و گروه باقیمانده شکل حقوقی ندارند. همچنین در سالهای اخیر، تعداد زیادی تعاونیهای چند منظوره تولید کشاورزی از طیف یکپارچه کردن اراضی کشاورزان، به وجود آمده است. ضمناً این توجه را می‌دید که در قلمرو فعالیت وزارت کشاورزی، تعاونیهای شکارگری در رشته «زراعت و باغداری» و یا امور زراعی، گسترش یافته و زیر نظارت مدیریتهای کشاورزی شهرستانها فعالیت می‌نمایند.

ب: شرکتهای تعاونی کشاورزی در خارج از قلمرو نظارت وزارت کشاورزی، و با هماهنگی نسب در حوزه‌های نظارتی وزارت تعاون و جهاد سازندگی فعالیت می‌کنند و تعاونیهای مزبور در زیر بخشهای دامی (دامداری و دامپروری) مرغداری و پرورش طیور و همچنین در پرورش ماهی و صیادی سرمایه‌گذاری کرده‌اند. جمع واحدهای تعاونی فعال و به ثبت رسیده و یا در حال اجرا برای سال ۱۳۷۴ بالغ بر ۴۷۲۱ واحد بوده است. گزارش توسعه، در این رشته‌ها رد شکل تعاونیهای چندمنظوره بوده است که هنوز کم و کیف آنها در آمارهای رسمی دیده نمی‌شود و در این زمینه توضیحی ارائه خواهد شد.

ج: شکلهای مدیریت تعاونیهای کشاورزی

در وضع موجود بدین ترتیب است:

شرکتهای آماری روستایی (شرکتهای چند منظوره مادر) ۲۹۹۱ در صد جمع مدیران ۲۰۹۳۷ نفر

شرکتهای تعاونی کشاورزی روستایی و تولیدی ۱۴۶۲ واحد جمع مدیران ۱۰۲۳۲ نفر این شرکتهای دارای تعاونیهای مصرف نیز هستند که زیر نظارت شرکتهای مادر میباشند.

این شرکتهای تعاونی روستایی و عشایری ۲۱۴ واحد جمع مدیران ۱۴۹۸ نفر

شرکتهای تعاونی کشاورزی زیر پوشش وزارت تعاون:

- کل تعاونیهای ثبت شده و در حال اجرا

۴۷۲۱ واحد جمع مدیران ۲۳۰۴۷ نفر

- تعداد فرصتهای شغلی ۶۹۵۰۲ نفر

- تعداد اتحادیه ۲۱۷ واحد

جمع بندی تعاونیهای کشاورزی تعداد ۱۴۶۲ واحد تولیدی را با ۸۳۲۳۱۴ عضو و

۵۷۱۲۵ میلیون ریال سرمایه نشان می دهد که زیر پوشش وزارت تعاون است که

دارای ۵۶۴۲۲۴ نفر عضو و ۲۶۴۴۹ میلیون ریال سرمایه اند و کل سرمایه گذاریها

سرمایه ۱۰۳۵۷۴ ریال به ثبت رسیده است. سهم سرمایه زیر پوشش وزارت

کشاورزی حدود ۵۵ درصد و زیر پوشش وزارت تعاون ۴۵ درصد می باشد.

مدیریت تعاونی در سالهای اخیر با چند گونه از مشکلات گوناگون درگیر شده اند

که در بخش کشاورزی تنوع بیشتری داشته است. یادآوری این مشکلات در کل و

جزء ضرورتی ندارد، اشاره به عمده ترین آنها که به ساختار کشاورزی و

سازماندهی تعاونی مربوط می شود شاید تأییدیه کارشناسی را پشت سر داشته

باشد: اول این که مدیران تعاونی در جهت حفظ منافع و تأمین نیازهای جاری زراعی،

دامی، و هزینه های خانوار و محل کار با محدودیتهای مالی، تأسیساتی و تجهیزاتی

و خرید وسایل و ابزار تولید در رشته های متنوع رو به رو شده اند، و به اختصار برای

هزینه های جاری و سرمایه ای میان مدت که سهل است کوتاه مدت نیز اعتبار لازم را

نداشتند. دوم اینکه جابه جایی در

مدیریت های مدیران عامل و هیئتهای مدیره زیاد بوده و نشان از نقطه ضعف های

فرهنگی و حقوقی و همیاری می داده است: مدیریت های موجود هر چند که از تجربه و

کاردانی در امور تخصصی خود بهره مند بوده اند ولی همین تجربه نیز پایداری کسب

و کار آنها را تضمین کرده با این همه تجربه انفرادی آنها برای افزایش بازدهی جمعی

به کار گرفته نشده است و آن به دلیل کم اطلاعی از فنون مدیریت یعنی اندازه گیری

ارزشها و به حداقل رسانیدن هزینه ها بوده است. چنین تغییری که یقیناً بی راهه نیست

ناشی از تراکم مدیریت های تعاونی در بخش کشاورزی است و بر آورد تقریبی و تحقیقی

آن در حداقل وجود ۴۰ تا ۵۰ هزار نفر است که اطلاع رسانی مدیریت علمی به این گروه

عظیم و پراکنده همواره با هزینه های زیادی همراه بوده است. راه کار وزارت کشاورزی

برای رفع مشکل تراکم در مدیریت های تعاونی روستایی کشور که بیشترین حجم

مدیریتها را در بر می گیرد، توقف توسعه تعاونیهای مادر و تشکیل شرکتهای

تعاونی تولیدی در اراضی یکپارچه بوده و از برنامه دوم توسعه اجرا شده است.

۲. تعاون در رشته های خدماتی و تأمین نیاز تولیدکنندگان

این رشته از فعالیتهای مردمی، برپایه قانون تعاون جمهوری اسلامی ایران، زیر

نظارت وزارت تعاون قرار دارد و مشتمل بر شرکتهای تعاونی صنعتی، معدنی، فرش

دستباف، حمل و نقل، عمرانی، خدماتی، مصرف، مسکن و اعتبار است که عمدتاً در

کار تولید و تهیه و توزیع نیازهای تولیدکنندگان و مصرف کنندگان می باشند.

آمار این شرکتهای زیر چهار عنوان و از طریق مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۷۴

جمع آوری و در سالنامه ثبت شده است:

الف: تعاونیهای تأمین نیاز تولیدکنندگان بر تعداد ۱۳۱۷ تعاونی فعال که ثبت شده

آنها ۱۸۷۹ واحد بوده است

ب: تعاونیهای تأمین نیاز مصرف کنندگان به تعداد ۷۲۶۹ شرکت فعال (ثبت شده ۹۱۵۰

واحد است)

ج: تعاونیهای خدماتی ۶۵۸ شرکت فعال (تعداد ثبت شده ۱۴۳۲ واحد است)

د: تعاونیهای حمل و نقل به تعداد ۵۵۱ شرکت فعال (ثبت شده ۹۱۷ واحد است)

جمع کل تعاونیهای ثبت شده ۱۳۱۷۶ واحد و اعضا آنها ۶۶۵۲۸۱ نفر بوده است.

جمع کل تعاونیهای فعال ۹۷۹۵ واحد و اعضا آنها ۶۲۰۹۲۵۴ نفر بوده است.

کل سرمایه تعاونیهای ثبت شده با حساب تعاونیهایی که در مرحله اجرا

می باشند، با افزودن سرمایه گذاری آنها در ۲۱۷ اتحادیه بالغ بر ۳۱۱ میلیارد و ۲۳۸

میلیون ریال بوده است.

به این ترتیب، سرانه سرمایه گذاری در دسته کشاورزی نیز (در مورد ۴۷۲۱

شرکت تعاونی ثبت شده) ۷۸۱۵۲۲ ریال و جمع اعضای آنها ۵۹۲۳۲ نفر است. این

ارقام، کل موجودی تعاونی زیر پوشش وزارت تعاون می باشد.

با تشکیل تعاونیهای چند منظوره بهترین زمینه برای انتقال مالکیت و مدیریت واحدهای تولیدی دولت به بخش تعاونی به دست آمده است و چون عضویت برای همه افراد واجد شرایط آزاد است، لذا جلب مشارکتهای مردمی و سرمایه های پراکنده و جهت دادن به فعالیتهای با مقیاس بزرگ و مدیریت با کارآیی بالا را امکان پذیر می سازد.

۱-۲ جهت گیری نوین تعاون در رشته

تهیه و توزیع و خدمات و تولید

این جهت گیری عبارت است از تشکیل شرکتهای تعاونی چند منظوره (عام -

خاص) که هدف آن همگرایی در مدیریت تعاونیهای تک منظوره از طریق مرتب

کردن چند هدف و موضوع غیرمرتبط با عملیات شرکتهای مزبور است.

مادام که بازار داخلی یکپارچه پدید نیامده، تفاوت درآمدها و هزینه‌ها، مسأله‌ای به صورت پس‌انداز برای مصارف سرمایه‌گذاری و توسعه نیروی انسانی نخواهد داد. اگر افزایش حجم این‌گونه مصارف تولیدی در بخش تعاون نیز که فعلاً بسیار پراکنده است، از راهکارهایی که با ارشاد دولت پساخته شده است، روزی پیروی نموده لزوماً به سوی ادغام و خمگرایی کشیده می‌شوند که در نتیجه و اثر آن تنگنای اقتصادی کشور سامان خواهد پذیرفت.

در وضع گذشته هر یک از شرکتها که در اقدام قانونی مرتبط با موضوع فعالیت اصلی خود را به عمل می‌آورند، اما تعاونی چند منظوره، به حساب نمی‌آمدند. چنانکه برای تعاونیهای مصرف کارمندی اقدام به فعالیت در شاخه‌های تولید، واردات، صادرات و سرمایه‌گذاری در شرکتها دیگر امکان می‌یافت، مشروط به اینکه عملیات مزبور مرتبط و حول محور فعالیت تأمین مایحتاج عمومی کارمندان عضو شرکت باشد و نه غیر مرتبط با آن.

در وضع جدید (تعاونی چند منظوره) در صورت تصویب مجمع عمومی فوق العاده مثلاً تعاونی مصرف می‌تواند به عملیات تأمین مسکن، اعتبار و تولیدی مستقیم غیر مرتبط با نیازهای اعضا و غیره بپردازد. این نوع جهت‌گیری را در برنامه وزارت کشاورزی هم مشاهده شد که هدف آن تحول در مدیریتهای تعاونی است تا از پراکندگی عملیات تخصصی جلوگیری و ادغام در جهت بهینه‌سازی و ساماندهی به عمل آینده و هرچه سریعتر در ارتقا مهارتها و کاربری اراضی و توسعه بذل مساعی شود.

ضوابط تشکیل شرکتها تعاونی چند منظوره از تاریخ اسفند ماه ۱۳۷۳ اعلام گردیده و در آن تعریفی از عام و خاص بودن این نوع شرکتها بیان شده است.

در شرکتها چند منظوره عام، هیأت مؤسس، اعضا و سهامداران با دعوت عام تعیین می‌شوند و حداقل سزمايه شرکت از یک پنجم مجموع سرمایه‌گذاری ثابت پیش بینی شده برای انجام طرحها و فعالیتها نباید کمتر باشد و حداکثر سهام هر عضو از کل سرمایه شرکت تجاوز ننماید. حداقل تعداد اعضا در تعاونی عام ۲۰۰ نفر تعیین شده است و حداکثر نامحدود است.

در شرکتها چند منظوره خاص هیئت مدیره‌ای از مؤسسين بوجود می‌آید و یا اینکه هیئت مؤسس و یا هیئت مدیر و اعضا و سهامداران خود را از میان متقاضیان واجد شرایط تعیین می‌کنند. کلیه اعضا باید در تعاونی شغل داشته باشند، و ۸۰ درصد این شاغلین هم عضویت تعاونی داشته و حداکثر سهام هر عضو معادل ۱٪ کل سرمایه شرکت باشد. حداقل تعداد اعضا ۵۰ نفر پیش‌بینی شده است. تأسیس شرکت منوط به وجود مجوز فعالیت یا موافقت اصولی با طرحهای مورد نظر باشد و سرمایه شرکت متناسب با سرمایه‌گذاری ثابت مورد نیاز طرحها و حداقل ده درصد آن تعیین گردد.^۵

با تشکیل تعاونیهای چند منظوره بهترین زمینه برای انتقال مالکیت و مدیریت واحدهای تولیدی دولت به بخش تعاونی به دست آمده است و چون عضویت برای همه افراد واجد شرایط آزاد است، لذا جالب مشارکتهای مردمی و سرمایه‌های پراکنده و جهت دادن به فعالیتها با مقیاس بزرگ و مدیریت با کارایی بالا را امکان پذیر می‌سازد.

در وضع موجود شمار تعاونیهای تک منظوره از حدود ظرفیت و توان مدیریتها و حتی نظارتها خارج بیشتر و عمدتاً خودگردان منی‌باشند و غالباً هم سزمايه‌ها و وقتودیران در معرض خطر اتلاف قرار می‌گیرد و از هدف توسعه انسانی دور می‌گردد. یقیناً مسئولان کشور آمارهای سال ۱۳۷۵ تا ۷۷ به اینگونه تغییرات توجه یافته و اطلاعات و نماگرهای مورد نیز جامعه را منعکس خواهند نمود. به هر

صورت، آنچه از ارقام برمی‌آید، تعدد و کثرت در شکل تعاون و گروه عظیم مدیران تعاونی است که تعدادشان قریب ۱۴۵ هزار نفر می‌باشد.

۲-۲. اقتصاد تعاون و مسئولیتهای پیش‌رو

تصویر مدیریتهای حال و آینده تعاونی در حد امکانات آمارهای رسمی کشور و برخی از تخمینها نشان می‌دهد که تعاون رویکردی از یک سو به منطقی شدن مدیریتها و سازماندهی جدید دارد و از سو دیگر گرایش به تولید تعاونی و توسعه اشتغال یافته است یعنی عملی‌ترین راهکارها پس از تجربه‌های تعاونی وسیله وزارتخانه‌های کشاورزی و تعاون انتخاب و اجرا شده و یاد در حال اجرا است. راه کارها مشابه و نمودار آن است که تعاون بطرف یکپارچگی می‌رود و تفهیم یکپارچه شدن اراضی کشاورزی و فعالیت‌های صنعتی و خدماتی نیز یکپارچه شده بازار داخلی است.

مادام که بازار داخلی یکپارچه پدید نیامده، تفاوت درآمدها و هزینه‌ها، مسأله‌ای به صورت پس‌انداز برای مصارف سرمایه‌گذاری و توسعه نیروی انسانی نخواهد داد. اگر افزایش حجم این‌گونه مصارف تولیدی در بخش تعاون نیز که فعلاً بسیار پراکنده است، از راهکارهایی که با ارشاد دولت یافته شده است، روزی پیروی نموده لزوماً به سوی ادغام و خمگرایی کشیده می‌شوند که در نتیجه و اثر آن تنگنای اقتصادی کشور سامان خواهد پذیرفت.

واقعیت اینکه از سالهای طولانی گذشته حسابهای ملی (کشوری)، کاسته شدن سالانه میزان پس‌انداز ملی را نشان می‌دهد. برابر ارقام بانک مرکزی ایران، حجم پس‌انداز خاص ملی با حذف نوسال قیمتها در سال ۱۳۵۵ معدل ۲۵۸۸/۱ میلیارد ریال بوده که در سال ۱۳۷۴ به رقم ۴ برابر کمتر و یا به ۸۸۸/۲ میلیارد ریال بالغ گردیده و در سال ۱۳۶۵ حتی منفی بوده است. در این مورد رابطه مبادله بازرگانی، نیز که در سال ۱۳۵۵ منفی بوده باز هم در

بررسی روابط علیت این پدیده دشوار نیست: نخستین علت آن اقتصاد و تک محصولی و دیگری کارکرد نارسای بخشها اقتصادی کشور در برابر رشد طبیعی جمعیت، بروز بیکاری و کمبود ظرفیتهای اشتغال مولد است که پس از وقوع انقلاب ارزشها و جنگ تحمیلی نیز شدت گرفت و اصلاحات ساختاری را دشوارتر ساخت. محاسبات بانک مرکزی اثرهای این تنگناها را در کاهش حجم پس انداز در طی بیش از دو دهه برآورد کرده است و مفهوم آن چنین است که عناصر تشکیل دهنده پس انداز ملی یا تشکیل سرمایه، درآمد صادرات کالاها و خدمات و همچنین درآمد عوامل تولید از خارج، بسیار کمتر از استعداد اقتصاد کشور بوده است.

چنانکه در بخش کشاورزی ۴۴/۴ درصد و در صنایع و معدن ۱۷ درصد کمتر شده و در سایر بخشها نیز چنین وضعی وجود داشته و در جمع کل بخشها، میزان کاهش سرکایه گذاری ۳۵/۹۱ درصد بوده است. این کاستیها در بخش خصوصی ۷/۶ درصد و در بخش دولتی ۴۸/۹ درصد بوده است که عمدتاً مربوط به سرمایه گذاری در ماشین آلات و ساختمان است که میبایست ظرفیتهای تولید و اشتغال را افزایش دهد.

حال، می توان نتیجه گرفت که تعاونیهای چند منظوره که توانایی انجام چند وظیفه تولیدی و خدماتی را هم دارند، می توانند قدمهای مهم و مؤثری برداشته، با غلبه بر کمبود سرمایه و ابزار کار و تنوع فعالیت، افزایش حجم معاملات به سود اعضا را تحقق بخشید و مشارکت فعالانه در برطرف کردن دشواریهای ساختاری اقتصاد کشور داشته باشند و چنین است مسئولیتهای پیش روی اقتصاد در بخش تعاون کشور.

۲-۳. تعاون و جامعه مدنی

جدا از مسئولیتهای اقتصادی پیش رو - چنانکه یاد نشد تعاون در ایران جامعه مسئول مدنی متناسب با فرهنگ و

تعاون از نهادهای جامعه مدنی است و وجود جامعه مدنی وابسته به چنین سازمانهایی است که استوار بر امر به معروف و نهی از منکره باشد و برای اعتلای اندیشه آزاد جمعی و گروهی (محدود یا وسیع) از شیوه فردگرایانه در مدیریت پرهیز نماید و چون تصمیم گیری ها گروهی است چنانچه وحدت نظر، غالب تأمین نشود، احتمال بروز تضاد وجود خواهد داشت. و اگر هدفهای مشترک با توجه به حداکثر منافع سازمان رعایت شود، اهداف فردی در درون شرکتها و اتحادیه ها منافع جمعی را تهدید نخواهد کرد.

رأی مثبت نژهای از ماهیت تصمیم گیری جمعی نمی کاهد. در این گونه تصمیم گیری الزام به وحدت نظر اکثریت حاضرین و نه اتفاق آراء وجود دارد. از این رو می توان به این نتیجه دست یافت که تعاون از روابط اجتماعی پویا برخوردار است و جامعه سالم مدنی از همین گونه روابط پدید آمده، و همپای نهادهای سیاسی جامعه مدنی رشد می نماید و باید حمایت و تقویت گردد.

منابع و پی نوشتها:

۱. تاریخ نهضت تعاون، منابع پیشگفته.
۲. تعاونی های نوین و مصرف در انگلستان، منابع پیشگفته.
۳. مرکز آمار ایران، نماگرهای ویژه تعاون، سالنامه ۱۳۷۴ که انواع آمار و شاخصها را در برمی گیرد.
۴. توضیح در خصوص برخی اطلاعات اقتصادی که مورد تجزیه و تطویل قرار گرفته است.
۵. بخشنامه شماره ۱/۶۶۹۴ مورخ ۷۳/۱۲/۸ که کلیه ضوابط تشکیل و توسعه تعاونی های چند منظوره را در برمی گیرد. در ماهنامه شماره بهمن ماه ۱۳۷۳ وزارت تعاون درج شده است. این بخشنامه دارای دو شناس شماره است و متضمن کلیه شرایط می باشد.
۶. رابطه مبادله بازرگانی در مجموع به حوزه تجارت در اقتصاد ملی مربوط می شود. عناصر محاسباتی آن صادرات کالاها و خدمات و واردات کالاها و خدمات است. نتیجه این دو عنصر به قیمت ثابت یا حذف نوسانهای قیمت (تورم) در سال ۱۳۵۵ بالغ بر ۱۸۷۷/۱- میلیارد ریال و در سال ۱۳۷۴ بالغ ۱۵۷۴/۴- میلیارد ریال و در دوره بیست ساله منفی بوده است معالوصف حدود ۱۶/۱۴ درصد از مقدار آن کاسته شده است. راهکارهای توسعه اقتصادی و اجتماعی به این نکت تأکید دارد که اصلاحات و نگرگونی در مدیریت دولتی به وجود آمده، ثانیاً ارزش صادرات غیر نفتی افزایش و ارزش واردات غیر ضروری کاسته شود. ثالثاً تولید کنندگان داخلی در عرصه رقابتهای خارجی وارد شده و رفتار رقابت آمیز را بشناسند و آنها توسعه دهند. این تحولات، افزایش درآمد ملی و توزیع آن را تضمین و بحری مبادله بازرگانی را به تدریج از میان می برد.

شایستگیهای خود را پدید آورده است که دارای نقش و اثر تعیین کننده و عملی در فعالیتهای اجتماعی است.

تعاون از نهادهای جامعه مدنی است و وجود جامعه مدنی وابسته به چنین سازمانهایی است که استوار بر امر به معروف و نهی از منکره باشد و برای اعتلای اندیشه آزاد جمعی و گروهی (محدود یا وسیع) از شیوه فردگرایانه در مدیریت پرهیز نماید و چون تصمیم گیری ها گروهی است چنانچه وحدت نظر، غالب تأمین نشود، احتمال بروز تضاد وجود خواهد داشت. و اگر هدفهای مشترک با توجه به حداکثر منافع سازمان رعایت شود، اهداف فردی در درون شرکتها و اتحادیه ها منافع جمعی را تهدید نخواهد کرد.

بدیهی است که بعضاً درکنکاشهای جمعی، منفعتهای فردی هم به احتمال وجود داشته باشد که رقابت برانگیز و بحرانی نبوده و مشکوک به سودجویی نیست.

بنابراین، در تعاون نیز مانند همه نهادهای مدنی مبتنی بر مشارکت «هسته های تصمیم گیری» از اصول دموکراتیک بهره مند می شوند و وجود یک رأی برای هر عضو اعم از رأی منفی و یا

